

se temptar per sentimentalismes que ralenties el remei: calia cercar un lloc per encabir aquella gentada que sense llar demanava un reconet en el qual entaforar-se. Provisòriament ja hem vist que s'empraven tots els mitjans—vasons de ferro-carrils, barraques militars, expropiació de lloguers i àdhuc de cambres sobreres, anullació de tota mesura higiènica que significués l'enderrocament de cases habitades—. Com a construcció definitiva, la ciutat ha emprat ço que era econòmicament més factible, i ha bastit altra volta la casa de veïnat, la *maison-caserne* dels francesos, la *casa-hospici* de les nostres barriades obreres.

Fou un ideal. final segle XIX i principis del XX, la dissolució de la vida massa estreta de la ciutat i un cert retorn a la vida camperola, aprofitant els mitjans més ràpids de comunicació. Entorn de les grans ciutats començaren a edificar-se una sèrie de torretes, habitades, no sols per burgesos retirats de la vida activa dels negocis, desitjosos de repòs i quietud, sinó també d'obrers i menestralia proletaritzada que volia allunyar-se de la ciutat en les hores de lleure.

Però la ciutat, que permetia i àdhuc acaronava aquella ruralització dels seus ciutadans, en trobar-se plena a curull, ha fet avançar els seus grans casals a través d'aquelles embrionàries ciutats-jardins i ha comprès que era massa car i poc eficaç aquell enterniment.

Jo no sé si la ciutat ha estat justa, però si que ha estat lògica. Tota la seva força a través dels segles li ha donat precisament ésser una aglomeració d'hommes; tota la seva cultura ha estat aquesta convivència humana amb la qual els neguits i angúnies individuals han determinat un ideal col·lectiu de justícia en comprovar que afectava a un estament o una classe. La ruralització de la ciutat comporta el perill de la seva dissolució o d'aminorar la seva actuació espiritual.

Però la convivència porta perills. Cal respectar primer que tot el clos de la família i rodejar-la d'atencions, evitar-li promiscuitats immorals i salvaguardar-la de contagis perillosos per a la seva salut física i psíquica.

Aquestes condicions han estat resoltes molt dignament mantes vegades i respecte aquesta qüestió tenim avui els homes prou experiència. Ja en el segon terç del segle passat, els francesos iniciaren la tasca amb el *Familiansteri*, que a la ciutat de Guisa edificà, en 1859, un industrial, el senyor

Godin Lemaire, el qual, influït per les teories socialistes de Fourier, bastí uns grans edificis per als seus treballadors amb una finalitat purament ideal.

Les publicacions de l'època, acostumades al viure indecorós—però que poc els hi podem retreure avui encara—dels treballadors industrials d'aquells temps, en fan una descripció detallada i s'enterneixen davant d'ell; així l'*Anuario de la Asociación*, de 1867, i *La España Contemporánea*, ens presenten la fundació com un exemple que ràpidament serà imitat.

Cada treballador tenia el seu pis clar, espaiós i a bon preu—pagaven deu o dotze pessetes mensuals—; a més, disposava d'un celler i d'una golfà. Hi havia a l'edifici sales de festes, biblioteques, cooperativa, un restaurant econòmic. On el patró filàntrop havia esmerçat més amor era per als nens; el nen era salvaguardat des dels primers moments del seu viure, les seves *pouponnières* i escoles eren per aquells temps, i àdhuc pels nostres, una cosa acabada.

El fundador esperava amb la seva obra una alta educació moral i cultural, per això de la neteja de les escales i corredors n'estava encarregada l'administració comú per a no exposar-se a que els veïns la descuessin, car creia que aquesta educació començava des de la porta de l'escala, i que la neteja de les coses comuns era un exemple per a la de les coses particulars.

Del *Familiansteri* de Guisa no n'hem trobat referència en les obres franceses dels darrers anys, el que ens fa témer que els hereus de Godin, si bé gaudeixen dels béns per ell deixats, i continuen la seva indústria, no han continuat la seva espiritualitat.

Potser la modèlica d'aquestes construccions és la de Jordi Peabody. Peabody llegà, en 1862, la quantitat enorme en aquell temps de 12 milions i mig de francs destinats a la milloració moral i material dels pobres de Londres, començant aquesta tasca per la llar. La casa caserna, per l'obra d'aquest filàntrop, fou vindicada i honorada. En plena ciutat s'aixecà l'edifici, en el qual l'amor humà del fundador posava tantes esperances.

Peabody aconsellà en el seu testament que el capital esmerçat tenia de donar l'interès del 4 per cent, car "l'esperança del donador és que després d'un segle l'ingrés anual dels lloguers, ha-